

Summa jest wybitnym osiągnięciem teologów hiszpańskich. Cechuje ją ogromna rzeczywistość erudycja i ścisłość naukowa połączona z lojalnym uwzględnieniem różnicy zdań w kwestiach swobodnie dyskutowanych, oraz dążeniem do dokładnego określenia stopnia pewności każdej tezy nauki katolickiej.

Miłość Kościoła, tego nieomylnego Przewodnika w objawionej myśli Bożej, ogromny sentyment dla świętej wiedzy teologicznej, mającej tak niezastąpione znaczenie w intelektualnej i moralnej formacji młodzieży duchównej — charakteryzuje Autorów tego wyjątkowego dzieła, które nie tylko dla teologów Towarzystwa Jezusowego, ale dla każdego teologa może być wytraunym przewodnikiem po starych ścieżkach myśli scholastycznej, ale również jakże wiernym świadkiem nauczania Stolicy Apostolskiej oraz wiary wyznawców Chrystusowych.

Dzieło zasługuje na pochwałę i pod względem formy zewnętrznej. Doskonały papier sprawia, że ponad tysiąc stron liczący tom o formacie 19 × 12 cm nie jest wcale »tomem«. Zastosowano kilka rodzajów czcionek drukarskich i starano się rozmieścić tekst w sposób możliwie przejrzysty. Czy jednak nie byłoby bardziej celowe rozbić całość na większą ilość tomów, a powiększyć np. wielkość czcionek w przypisach, podać więcej tekstów Pisma św. z uwzględnieniem wyników badań teologii biblijnej i tradycji, gdyż studenci teologii nie zawsze będą mieli możliwość korzystać w każdym czasie z odpowiednich zbiorów.

Wielkiemu dziełu należy szczerze życzyć wypełnienia zadań, jakich pragnęliby jego ofiarni Twórcy.

Ks. Adam Ludwik Szafranski.

Michael Schmaus, *Katholische Dogmatik*, t. I, 1953, s. XVI+666, t. II/1, 1954, s. XV+451, t. II/2, 1955, s. VIII+527, Max Hueber (Verlag), München.

Śród podręczników dogmatyki, których nowe wydania ukazują się ostatnio w Niemczech (Pohle, *Lehrbuch der Dogmatik*, w opracowaniu J. Gummersbacha T. J., t. I, wyd. 10,

Paderborn 1952; Fr. Diekamp, *Katholische Dogmatik*, w opracowaniu Kl. Jüssena, wyd. 10, Münster 1952; M. J. Scheeben, *Handbuch der katholischen Dogmatik*, w opracowaniu K. Feckesa, t. V, 1, Freiburg 1954, na specjalną uwagę zasługuje *Katholisch Dogmatik*, dzieło Michała Schmausa, profesora uniwersytetu w Monachium, jednego z głównych przedstawicieli teologii kerygmatycznej. O wartości i poczytności powyższego dzieła świadczy fakt, że w okresie kilkunastu lat rozchodzi się już w piątym wydaniu (I wydanie wyszło drukiem w latach 1938 – 41). Autor jego nie tylko zabiega o coraz to nowe wydania swego podręcznika; równocześnie pracuje nieustannie nad jego ulepszeniem. Świadczy o tym już sama objętość poszczególnych tomów: z omawianych przez nas dwu pierwszych tomów pierwszy tom wzrósł z 278 stronic w I wydaniu (1938) do ilości 666 stronic w 5 wydaniu, tom zaś drugi o ilości 462 stronic w I wydaniu rozrósł się w 5 wydaniu do 2 oddzielnych części, z których część 1 liczy 451 str., część 2 – 527 str.

W przedmowie autor podkreślił, że docenia wartość dotychczasowych podręczników dogmatyki i ich praktyczną użyteczność w normalnym studium teologii. Tworząc swoje dzieło, nie zamierzał usuwać z rąk czytelnika znanych powszechnie podręczników; chciał tylko dać dzieło o charakterze uzupełniającym, dzieło bardziej dostosowane do zainteresowań i potrzeb dzisiejszego człowieka, dzieło naukowe, podane jednak w formie popularnej i zachęcającej do czytania. Oczywiście, napisanie takiego dzieła, które by odpowiadało wymogom pracy naukowej, a równocześnie było łatwą i przyjemną lekturą dla studentów teologii, duszpasterzy i ludzi świeckich, nie było rzeczą łatwą.

Zasadnicze hasło teologii kerygmatycznej domagającej się zbliżenia wiedzy teologicznej do życia, przyświecało naszemu Autorowi przy pisaniu całej jego dogmatyki i trzeba przyznać, znalazło w jego podręczniku najpełniejszy i najbardziej dojrzały wyraz. Powyższy cel, jaki Autor postawił swemu dziełu, decyduje oczywiście o jego charakterze, układzie

treści i formie. Stara się on przedstawić objawienie nie tylko jako pojęcie, lecz jako rzeczywistość, która wywiera realny wpływ na życie ludzkie. Objawienie nie jest tylko zbiorem prawd religijnych, lecz pewną organiczną całością, którą jeśli nawet rozpatrujemy ze względów dydaktycznych *per partes*, to jednak zawsze w świetle całości, w zestawieniu z innymi prawdami.

Układ poszczególnych traktatów pozostał tradycyjny, tzn. punktem wyjścia jest dla Autora prawda o Bogu, której poświęca tom pierwszy. W dwu częściach tomu drugiego omawia prawdę o Bogu Stworzycielu i Odkupicielu. W nauce o Bogu Autor odstępkuje jednak od dotychczas praktykowanego układu materiału, mówi bowiem najpierw o tajemnicy Trójcy św., a potem dopiero uwzględnia prawdy, które zwykle omawia się w traktacie *De Deo Uno*. Stosując więc metodę dogmatyczną, stara się połączyć oba traktaty w jedną całość nauki o Bogu, aczkolwiek praktycznie obie części dadzą się w jego podręczniku łatwo wyróżnić.

Jedność całemu dziełu nadaje osoba Chrystusa, z którego wyrasta jedność objawienia, a zatem i jedność teologii i ten moment chrystocentryczny uwzględnia Autor w miarę możliwości w poszczególnych tomach. Naukę o Bogu w tomie I poprzedzają ogólne wiadomości o teologii, zwłaszcza teologii dogmatycznej. Charakterystyczne, że Autor naukę o Opatrzności, którą normalnie omawia się w traktacie *De Deo Uno* jako przejaw działania mądrości i woli Bożej, zamieszcza w tomie II/1, poświęconym dziełu stworzenia, a więc traktuje ją jako jeden z przejawów stwórczej działalności Boga. W tomie II części 2 omawia chrystologię i soteriologię. Mariologię omawia łącznie z chrystologią i soteriologią, a nie jak to zwykle bywa w formie oddzielnego traktatu; zapowiada jednak ukazanie się specjalnego tomu, poświęconego wyłącznie mariologii.

Jeśli chodzi o szatę zewnętrzną dzieła, Autor świadomie zrywa z dotychczasowym szkolnym traktowaniem dogmatyki, unika zbytniego dzielenia materiału na tezy i punkty, w miarę możliwości unika terminologii scholastycznej (czasem podaje ją

w nawiasie), zachowując tylko najkonieczniejsze określenia. Taka forma ujęcia w lekturze jest bardzo przyjemna, jednak w uczeniu utrudnia przyswajanie materiału i może czasem stwarzać niebezpieczeństwo niejasnego sformułowania prawdy.

W uzasadnieniu prawd objawionych Autor włącza do swego podręcznika całe stronicę dosłownych tekstów Pisma św., pism Ojców Kościoła; wybiera zwykle teksty najbardziej charakterystyczne i przemawiające do przekonania. W ten sposób chce odtworzyć całość nauki Pisma św. czy poszczególnego Ojca na dany temat.

Nie pomija także dzieł drugorzędnych dla dogmatyki, np. dzieł mistyków i najnowszej literatury teologiczno-popularnej, dzięki czemu podręcznik nabiera żywego, mistycznego zabarwienia i przestaje być tylko suchym wyłożeniem i uzasadnieniem prawdy objawionej. Ten nowy sposób ujęcia dogmatu wypływa z założenia Autora, który chce stworzyć nie tylko dzieło naukowe, lecz równocześnie teologię życia, chce przerzucić pomost między ścisłą teologią a życiem. Zamierzenie, aczkolwiek w wykonaniu nie jest łatwe, udało mu się w zupełności. Inni usiłują »upraktyczyć« swoje podręczniki przez wprowadzenie dodatkowych scholionów, korolariów czy zastosowań praktycznych (np. B. Bartmann, *Lehrbuch der Dogmatik*, 2 t., Freiburg 1934; L. Lercher, *Institutiones Theologiae Dogmaticae*, Oeniponte, t. II, 1940. t. III, IV, 1942). Schmaus nie zadawała się tego rodzaju półśrodkami kerygmaticznymi; wychodzi z założenia, że cały wykład prawdy objawionej winien przemawiać do rozumu czytelnika i równocześnie do jego uczuć i woli i dlatego całe jego dzieło cechuje ujęcie kerygmaticzne.

Literaturę na temat poszczególnych zagadnień podaje Autor nie przy poszczególnych paragrafach, lecz na końcu każdego tomu. Cytuje z każdej dziedziny dzieła najważniejsze i najnowsze. Trzeba przyznać, że ten sposób podawania literatury jest bardzo wygodny dla czytelnika i wybór pozycji bibliograficznych dokonany przez autora jest bardzo szczęśliwy i pożyteczny.

Na podkreślenie zasługuje również bardzo jasny, łatwy i piękny język, przypominający miejscami dosadne i trafne powiedzenia św. Augustyna. Alfabet gotycki z pierwszego wydania słusznie zastąpiono w dalszych alfabetem łacińskim. Zastosowanie różnych rodzajów druku dodaje podręcznikowi dużo przejrzystości, co w pewnym sensie równoważy brak podziałów scholastycznych. Ze względu na specyficzne warunki, w jakich żyje katolik niemiecki, Autor słusznie podkreśla i szerzej omawia punkty styczne i różnice nauki katolickiej i teologii protestanckiej. Uwzględnia encyklikę Piusa XII o kościele *Mystici Corporis* i o liturgii *Mediator Dei*. Bra-kiem pracy, to nie wykorzystanie encykliki *Humani generis*, która dla teologii dogmatycznej posiada olbrzymie znaczenie. Każdy z tomów zaopatrzone w skorowidz rzeczowy nazwisk i tekstów Piśma św.

Jesteśmy wdzięczni Autorowi, że hasła teologii kerygma-tycznej nie pozostały u niego tylko teorią, lecz przybrały re-alne kształty, dały dzieło oryginalne tak pod względem treści, jak i formy, a nade wszystko dzieło pożyteczne, dostosowane do potrzeb i wymogów dzisiejszego człowieka.

Ks. B. Pylak.

Dictionnaire de Théologie Catholique contenant l'exposé des doctrines de la Théologie Catholique leurs preuves et leur histoire. Tables Générales par Bernard Loth et Albert Michel avec le concours de plusieurs collaborateurs. *Concordats - Dissimulation.* Paris - VI. Librairie Letouzey et Ané. 87, Boulevard Raspail, 87. 1955.

W 1950 roku w Paryżu zakończono druk *Dictionnaire de Théologie Catholique*, encyklopedii obejmującej 150 zeszytów, czyli 15 obszernych tomów, zawierających prawie 6 000 artykułów i przeszło 40 000 kolumn druku. Praca trwała ponad pięćdziesiąt lat (1 tom ukazał się w 1899 roku), w ciągu których dwie wielkie wojny wstrząsnęły światem.

W roku 1897 ks. Alfred Vacant objął kierownictwo encyklopedii, a inicjatywa wyszła od wydawców Letouzey